

УДК 37.011.3:005:336.2:81276.6:502/504-051
DOI: 10.31499/2307-4906.4.2023.292335

ВІДБІР МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОМУ УСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ СПІЛКУВАННІ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

Віра Шиманська, аспірант кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
ORCID: 0009-0004-7308-5567
E-mail: vira.shymanska@lnu.edu.ua

У статті здійснено аналіз актуальної для методики навчання іноземних мов для спеціальних цілей проблеми відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів. Одиницями відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів визначено лексичні одиниці. Доведено, що автентичні друковані, аудіотексти і відеофрагменти професійно орієнтованого спрямування слугують джерелами відбору навчального матеріалу. Обґрунтовано низку критеріїв для відбору і включення до лексичного мінімуму лексичних одиниць: професійної спрямованості, тематичності, семантичної цінності, стилістичної відповідності, сполучуваності, частотності, функціональності.

Ключові слова: іноземні мови для спеціальних цілей; відбір навчального матеріалу; одиниці відбору; джерела відбору; критерії відбору; лексична компетентність; професійно орієнтоване усне англомовне спілкування; майбутні екологи.

SELECTION OF LEARNING MATERIAL FOR BUILDING LEXICAL COMPETENCE IN ENGLISH PROFESSIONALLY ORIENTED ORAL COMMUNICATION OF PROSPECTIVE ECOLOGISTS

Vira Shymanska, PhD Student of the Department of English Philology and Methods of Teaching English, Ivan Hnatiuk National Pedagogical University of Ternopil.
ORCID: 0009-0004-7308-5567
E-mail: vira.shymanska@lnu.edu.ua

The analysis of topical issue in teaching English for specific purposes, namely the problem of selection of learning material for building lexical competence in English professionally oriented oral communication of prospective ecologists, has been carried out. The aim of the article is to substantiate units, sources and selection criteria of learning material for building lexical competence in English professionally oriented oral communication of prospective ecologists. During the investigation the following research methods are used: analysis of scientists' findings, generalization, arrangement with the aim of finding out how this issue is being elaborated and giving grounds to units, sources, and selection criteria of learning material for building lexical competence in English professionally oriented oral communication of prospective ecologists. It has become evident that use of learning material is designed to build and develop in prospective ecologists system of lexical knowledge,

language and speech abilities and skills, lexical awareness, communicative and learning strategies – the components of lexical competence in English professionally oriented oral communication. The units of learning material selected for building lexical competence in English professionally oriented oral communication of prospective ecologists are envisaged as lexical units. It has been proved that authentic texts, audio-texts and videos of English professionally oriented oral communication that occur between prospective ecologists are the sources from which learning material is selected. A number of selection criteria and criteria of incorporation of lexical units into lexical glossary have been defined: professional bias, thematic and semantic value, stylistic appropriateness, ability to collocate, frequency and functionality.

Keywords: *foreign language for specific purposes; selection of learning material; units of selection; sources of selection; selection criteria; lexical competence; English professionally oriented oral communication; prospective ecologists.*

Проблема володіння майбутніми екологами англійською мовою й формування у них лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні набуває особливої актуальності в сучасних умовах інтеграції України в європейську і світову спільноту. Навчальний матеріал відіграє роль основного засобу навчання у процесі формування у майбутніх екологів лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні. Вирішення проблеми відбору навчального матеріалу слугує передумовою ефективності цього процесу.

Функції навчального матеріалу у процесі навчання англійської мови за професійним спрямуванням досліджували К. Хайленд (K. Hyland) [11], О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька та ін. [1]. Процедуру, одиниці, джерела й критерії відбору навчального матеріалу аналізували Г. Гринюк, Ю. Семенчук [2], А. Котловський [4], В. Терещук [7], Х. Цимбровська [9], Н. Шандра [10] та ін. Попри значний інтерес науковців до відбору навчального матеріалу для навчання іноземних мов, відсутнє комплексне дослідження проблеми відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів.

Мета статті – обґрунтувати одиниці, джерела і критерії відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів.

У процесі дослідження використано методи дослідження: аналіз розвідок науковців, узагальнення, систематизацію з метою визначення стану розробленості наукової проблеми й обґрунтування одиниць, джерел і критеріїв відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів.

Використання навчального матеріалу спрямоване на формування і розвиток у майбутніх екологів системи лексичних знань, мовних та мовленнєвих навичок й умінь, лексичної усвідомленості, комунікативних і навчальних стратегій – компонентів лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні.

Навчальний матеріал виконує низку функцій у процесі навчання англійської мови за професійним спрямуванням. К. Хайленд (K. Hyland) визначає чотири основні функції навчального матеріалу: розвивальну, модельну, стимулювальну та довідкову [11]. Оскільки формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів відбувається у процесі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням, навчальний матеріал для формування

цієї компетентності виконує ідентичні функції.

Розвивальна функція навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні майбутніх екологів передбачає забезпечення студентів мовними і мовленнєвими зразками, зокрема відібраними за тематичним принципом словами, термінами, виразами, мовленнєвими кліше, які вживаються у відповідних жанрах професійно орієнтованого усного англomовного спілкування екологів задля поетапного формування у них зазначених вище компонентів лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні. Забезпечення студентів мовними і мовленнєвими зразками на рецептивному рівні дозволить їм у подальшому відтворювати й уживати ці лексичні одиниці у власних професійно орієнтованих усних англomовних висловлюваннях [11].

Модельна функція навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні майбутніх екологів забезпечує використання еталонних моделей та репрезентативних зразків усних текстів різних жанрів, що превалюють в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні екологів. Такі еталонні моделі і репрезентативні зразки ілюструють особливості вживання слів, термінів, словосполучень, мовленнєвих кліше в типових ситуаціях професійно орієнтованого усного англomовного спілкування екологів й презентують структуру, особливості організації та стилістичні особливості різних жанрів професійно орієнтованого усного англomовного спілкування екологів [11].

Стимульовальна функція навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні майбутніх екологів зумовлюється бажанням учасників навчального процесу отримати результат навчальної діяльності і реалізується шляхом використання навчального матеріалу у структурований спосіб через складання структурних частин у ціле. Візуальні опори, аудіо-, відеофрагменти та предмети, що демонструють ті чи інші слова, також допомагають втілити стимульовальну функцію навчального матеріалу, оскільки дозволяють занурити студентів у контекст ситуацій професійно орієнтованого усного англomовного спілкування [11].

Довідкова функція навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні майбутніх екологів передбачає сформованість бази лексичних знань і знань особливостей діалогічного і монологічного мовлення, які дозволять студентам розвивати лексичну усвідомленість, лексичні репродуктивні й мовленнєві навички, а також мовленнєві уміння [11].

Здійснивши аналіз функцій навчального матеріалу, перейдемо до аналізу окремих компонентів відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні майбутніх екологів, зокрема зупинимось на обґрунтуванні одиниць відбору навчального матеріалу для формування цільової компетентності. У процесі визначення одиниць і процедури відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англomовному спілкуванні майбутніх екологів ми керувалися положеннями Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [3, с. 149] з урахуванням результатів аналізу цільової ситуації, аспектів і компонентів змісту

формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів.

Так, одиницями відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів визначено лексичні одиниці.

Джерелами відбору лексичних одиниць вважаємо автентичні друковані та аудіотексти, відеофрагменти професійно орієнтованого спрямування, які виконують еталонно-допоміжну функцію [2, с. 30–34].

Автентичними текстами дослідники вважають тексти, автори яких – носії мови [10, с. 108].

Відбір лексичних одиниць здійснювався у межах тематичних полів з автентичних друкованих, аудіотекстів і відеофрагментів, відповідних актуальним для процесу формування у майбутніх екологів лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні тем.

Ми акцентуємо на використанні у процесі формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів автентичних текстів, адже, автентичні тексти, тематика яких відповідає навчальним потребам та інтересам студентів, слугують мотиваційними ресурсами й стимулюють пізнавальну активність студентів.

Окрім цього, «автентичні тексти виконують функції джерел словникового запасу та фонових знань студентів з фаху, а також прикладом вживання термінологічної лексики у контексті (що дозволяє конкретизувати значення лексичних одиниць й усвідомлювати особливості вживання цих лексичних одиниць відповідно до ustalених мовних норм і стандартів)» [10, с. 107].

Ще одним чинником, який ураховувався у процесі відбору лексичних одиниць, був рівень складності лексичних одиниць щодо їх сприйняття, засвоєння, тлумачення і оперування, а також рівень складності автентичних текстів щодо їх розуміння, сприйняття і роботи з інформацією, адже рівень складності навчального матеріалу має відповідати визначеному у процесі оцінювання рівня володіння студентами англійською мовою, а також визначеному метою навчання рівневі сформованості лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів. Здійснивши оцінювання рівня володіння студентами англійською мовою перед початком експериментального навчання та змодельовавши процес формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів, ми прийшли до висновку, що рівень складності відібраних лексичних одиниць, а також друкованих текстів, аудіотекстів та відеофрагментів, що є джерелами відбору лексичних одиниць, повинен відповідати просунутому (B 2) згідно Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [3].

Щодо обсягу автентичних друкованих текстів як джерел відбору лексичних одиниць для формування у майбутніх екологів лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні, такі тексти повинні містити 300–600 слів, при цьому кількість невідомих студентам лексичних одиниць не повинна перевищувати 10% [7, с. 223–226; 9].

Обсяг тексту для аудіювання монологічного мовлення повинен складати 180–250 слів, при цьому кількість невідомих студентам лексичних одиниць не повинна перевищувати 10%. До ключових характеристик аудіотекстів належить, також, темп мовлення, який для монологічного мовлення повинен складати 220–250 і більше

складів за хвилину [9].

Обсяг тексту для аудіювання діалогічного мовлення складає 250–300 слів (10–40 реплік), при цьому кількість невідомих студентам лексичних одиниць має складати не більш ніж 10%. Темп мовлення має зберігатися у межах показника 220–250 і більше складів за хвилину [9].

Проблема формування лексичної компетентності нерозривно пов'язана з формуванням лексичного запасу того, хто навчається. Науковці виокремлюють активний і пасивний лексичний запас, який розглядають як наявний чи реальний словниковий запас [1].

Активний лексичний запас охоплює лексичні одиниці:

- які студенти розпізнають у процесі реалізації рецептивних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання і читання;
- якими студенти оперують у процесі реалізації продуктивних видів мовленнєвої діяльності: продукування власних висловлювань в усній і письмовій формі [6, с. 16–23; 4].

Пасивний лексичний запас включає лексичні одиниці, які студенти розпізнають і розуміють у процесі реалізації рецептивних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання і читання [6, с. 16–23; 4].

Науковці виокремлюють ще одну категорію словникового запасу – потенційний словниковий запас студентів. Потенційний словниковий запас включає невідомі студентам лексичні одиниці, про значення яких вони можуть здогадатися з контексту. До таких лексичних одиниць відносяться: лексичні одиниці-інтернаціоналізми, подібні за звучанням, написанням і / чи значенням до лексичних одиниць рідної мови; похідні та складні слова, складові яких відомі студентам; конвертовані слова; багатозначні слова. До потенційного словникового запасу відносимо й лексичні одиниці, про значення яких студенти вгадують завдяки контексту [6, с. 16–23; 4]. Основою для формування потенційного словникового запасу є реальний словниковий запас.

Організація навчання іноземної мови за професійним спрямуванням, зокрема велика кількість навчального часу, що відводиться для самостійної роботи студентів, передбачає необхідність укладання лексичного мінімуму, що відповідає цілям і змісту формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів.

Щодо кількості лексичних одиниць, які складатимуть лексичний мінімум для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів, нами здійснено відбір 250 термінів і термінологічних словосполучень терміносфери екології з тем: живі організми у природі, взаємодія людини і природи, навколишнє середовище, життя на землі, життя під водою, забруднення навколишнього середовища, вплив забруднення на екосистеми, вирубування лісів, зміна клімату, світовий океан, відновні джерела енергії, виробництво і екологія, відповідальне споживання.

Відбору і включенню до лексичного мінімуму підлягали ті лексичні одиниці, які відповідали низці обґрунтованих дослідниками критеріїв відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів [4; 5; 8]:

- професійна спрямованість;
- тематичність;
- семантична цінність;

- стилістична відповідність;
- сполучуваність;
- частотність;
- функціональність.

Критерій професійної спрямованості передбачає, що лексичні одиниці повинні відповідати відібраним темам концептосфери екології, визначеним типовим і проблемним ситуаціям професійно орієнтованого усного англомовного спілкування екологів.

Критерій тематичності регламентує компонування лексичного матеріалу в межах відібраних тем.

Критерій семантичної цінності корелює із здатністю лексичних одиниць виражати важливі для професійно орієнтованого усного англомовного спілкування екологів поняття і забезпечує студентам можливість правильно обирати і вживати лексичні одиниці, які позначають відповідні поняття, точно формулювати висловлювання, аргументувати власну думку [5, с. 77].

Критерій стилістичної відповідності визначає вибір лексичних одиниць, що притаманні домінувальним жанрам професійно орієнтованого усного англомовного спілкування екологів.

Критерій сполучуваності відповідає за здатність студентів правильно будувати висловлювання шляхом свідомого використання парадигматичних і синтагматичних зв'язків слова з урахуванням здатності лексичних одиниць поєднуватися з іншими лексичними одиницями у зразках професійно орієнтованого усного англомовного спілкування [10].

Критерій частотності передбачає повторюваність лексичних одиниць у автентичних друкованих текстах, аудіотекстах та відеофрагментах, що слугують джерелами відбору лексичних одиниць. При цьому коефіцієнт повторюваності тієї чи іншої лексичної одиниці у різних джерелах відбору повинен становити не менше п'яти [2, с. 30–34].

Критерій функціональності враховує орієнтацію на формування активного і пасивного лексичного запасу у процесі відбору лексичних одиниць.

На основі здійсненого аналізу можемо зробити наступні висновки. Лексичні одиниці вважаємо одиницями відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів. Автентичні друковані, аудіотексти та відеофрагменти професійно орієнтованого спрямування слугують джерелами відбору навчального матеріалу. Відбір і включення до лексичного мінімуму лексичних одиниць відбувався відповідно до низки обґрунтованих критеріїв, а саме: професійної спрямованості, тематичності, семантичної цінності, стилістичної відповідності, сполучуваності, частотності, функціональності.

Перспективи подальших досліджень полягають в укладенні підсистеми вправ для формування лексичної компетентності в професійно орієнтованому усному англомовному спілкуванні майбутніх екологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ, 2013. 590 с.
2. Гринюк Г. Л., Семенчук Ю. О. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної

- лексичної компетенції у студентів-економістів. *Іноземні мови*. 2007. № 2. С. 30–34.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
 4. Котловський А. М. Формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль, 2017. 253 с.
 5. Семенчук Ю. О. Формування англомовної лексичної компетенції у студентів економічних спеціальностей засобами інтерактивного навчання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2007. 280 с.
 6. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. *Іноземні мови*. 2010. № 4. С. 16–23.
 7. Терещук В. Г. Відбір текстових матеріалів для формування англомовної лексичної компетенції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Ужгород, 2013. Вип. 29. С. 223–226.
 8. Терещук В. Г. Формування англомовної лексичної компетенції студентів немовних спеціальностей в умовах віртуального навчального середовища: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль, 2014. 320 с.
 9. Цимбровська Х. І. Методика формування у майбутніх лікарів-педіатрів професійно орієнтованої англомовної компетентності в усному спілкуванні: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль, 2017. 225 с.
 10. Шандра Н. А. Формування англомовної лексичної компетентності у професійно орієнтованому писемному спілкуванні майбутніх фахівців з інформаційних технологій в умовах магістратури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль, 2019. 274 с.
 11. Hyland K. *English for academic purposes: An advanced resource book*. London: Routledge, 2006. 340 p.

REFERENCES

1. Bihych, O. B., Borysko, N. F., Boretska, H. E. et al. (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka: pidruchnyk dlia studentiv klasychnykh, pedahohichnykh i lnhvistychnykh universytetiv*. S. Yu. Nikolaieva (Ed.). Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
2. Hrynuik, H. L., Semenchuk, Yu. O. (2007). Vidbir navchalnoho materialu dlia formuvannia anglomovnoi leksychnoi kompetentsii u studentiv-ekonomstiv. *Inozemni movy – Foreign languages*, 2, 30–34 [in Ukrainian].
3. Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia. S. Yu. Nikolaieva. (2003). Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
4. Kotlovskiy, A. (2017). Formuvannia anglomovnoi leksyko-gramatychnoi kompetentnosti v hovorinni maibutnikh ekonomistiv u protsesi samostiinoi roboty. *Candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
5. Semenchuk, Yu. O. (2007). Formuvannia anglomovnoi leksychnoi kompetentsii u studentiv ekonomichnykh spetsialnostei zasobamy interaktyvnoho navchannia. *Candidates' thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Smolina, S. V. (2010). Metodyka formuvannia inshomovnoi leksychnoi kompetentsii [Methodology of building foreign language lexical competence]. *Inozemni movy – Foreign languages*, 4, 16–23 [in Ukrainian].
7. Tereshchuk, V. G. (2013). Vidbir tekstovykh materialiv dlia formuvannia anglomovnoi leksychnoi kompetentsii [Selection of texts for building English lexical competence]. *Naykoviy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytety – Scientific bulletin of national university of Uzhgorod, issue 29*, 223–226 [in Ukrainian].
8. Tereshchuk, V. G. (2014). Formyvannia anglomovnoi leksychnoi kompetentsii studentiv nemovnykh spetsialnostei b umovakh virtualnoho navchalnoho seredovyscha. *Candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
9. Tsymbrovska, Kh. I. (2017). Metodyka formyvannia u maibutnikh likariv-pediatriv profesiino-orientovanoi anglomovnoi kompetentnosti v usnomu spilkyvanni. *Candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
10. Shandra, N. A. (2019). Formyvannia anglomovnoi leksychnoi kompetentnosti y profesiino orientovanomy pysemnomu spilkyvanni maibutnikh fakhivtsiv iz infromatsiinykh tekhnologii v umovakh magistatury. *Candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
11. Hyland, K. (2006). *English for academic purposes: An advanced resource book*. London: Routledge.